

A megfigyelés társadalma

Recenzió Christian Fuchs Social Networking Sites And The Surveillance Society (Közösségi oldalak és a megfigyelés társadalma) című művéről.

Így hivatkozzon erre a cikkre:

Kovács Kamilla. „A megfigyelés társadalma”.
Információs Társadalom XIV, 2. szám (2014): 88–96.
<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.XIV.2014.2.7>

*A folyóiratban közölt művek
a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0
Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.*

Kovács Kamilla

A megfigyelés társadalma

Recenzió Christian Fuchs: Social Networking Sites

And The Surveillance Society¹ (Közösségi oldalak és a megfigyelés társadalma) című műve alapján

Potenciális veszélyforrás. Szükséges autonóm tér. Vagy inkább a megfigyelés és ellenőrzés színtere? Fuchs „Social Networking Sites And The Surveillance Society” vagyis magyarul „Közösségi oldalak és a megfigyelés társadalma” című könyve egy a mindennapjainkat szövevényesen behálózó területet, a közösségi oldalak világát vizsgálja. A techno-pesszimisták és techno-optimisták agyoncsépett diskurzusai után ismerkedjünk meg a kritikára alapozott elmélettel, a megfigyelés társadalmával.

Facebook, MySpace, iWiW. Ki ne ismerne ezek közül legalább egyet? A tudományos innovációkat követő emberek számára – főként a fiatalabb generációkra jellemzően – napjainkban a közösségi oldalakon való részvétel ugyanolyan evidencia, mint az idősebb korosztály számára a TV, vagy a rádió bekapcsolása. A szerző tanulmányában ezt a hihetetlenül érdekes – számos veszélyt és pozitív hozadékot magába foglaló – „új világot” vizsgálja.

A reklámok, az üzleti nyerészkedés, az adatvédelmi aggályok, a politika, a szex, és a szerelem azok a területek, amelyekkel kapcsolatban a közösségi oldalakról leggyakrabban médiahírek jövelnek meg. A közel 150 oldalas tanulmány néhány hasonló cikkreszlettel indít.

„Már nem anya tudja a legjobban! A tinik már nem anyjukhoz fordulnak kérdéseikkel, hanem közösségi oldalakon kérnek tanácsot személyes ügyekben.”

„Prostitúció a StudiVZ-n? Egyre több lány diák keres fizető szexpartnert a StudiVZ-n, hogy tanulmányaikat finanszírozzák.”

„Hogyan lett elnök Obama? A közösségi hálókra épülő stratégia révén egy korábban kevésbé ismert politikus is bejuthat a Fehérháza.”

¹ Christian Fuchs: Social Networking Sites And The Surveillance Society. A Critical Case Study of the Usage of studiVZ, Facebook, and MySpace by Students in Salzburg in the Context of Electronic Surveillance. Published by: Forschungsgruppe “Unified Theory of Information”, Salzburg/Vienna, Austria, 2009.

² A StudiVZ egy főként Németországban és Ausztriában nagy divatnak örvendő, felhasználócsoporthoz a diákokat azonosító, például a Facebookhoz hasonló közösségi oldal.

Fuchs rámutat, hogy számtalan eltérő mélységben, eltérő karakterisztikával és különböző minőségben megírt tanulmány és cikk szól a közösségi oldalakról. Egyes kutatók, társadalomtudósok és újságírók szerint a közösségi oldalak új lehetőséget teremtenek a demokrácia, a szórakozás és a piac világában. Mások viszont kockázatot látnak benne, ami akár el is pusztíthatja a kultúrát és a társadalmat. A scenáriók képviselői közötti diskurzus gyakran egyoldalú és leegyszerűsített, létük mégis azt igazolja, hogy komoly érdeklődés van az iránt a kérdés iránt, hogy az online kommunikációs eszközök hogyan alakítják magát a társadalmat és a társadalmi kapcsolatokat.

Fuchs a fentiek bizonyításával érzi igazoltnak témája fontosságát és aktualitását. Felveti, hogy 2009 előtt a közösségi oldalak kapcsán végzett felmérések közül egy sem terjedt ki a német nyelvterületek vizsgálatára. Hiányoznak tehát azok a kutatások, melyek Ausztriát, Németországot és Svájcot vizsgálnák a közösségi oldalak szempontjából. E cél megvalósítását tűzi ki tanulmánya írásával, vagyis: „közreműködni a közösségi háló vizsgálatának kiterjesztésében a német nyelvterületekre is”.

A vizsgálni kívánt konkrét kutatási kérdések a következők:

- Hogyan valósul meg a gazdasági és politikai megfigyelés a közösségi oldalak használatakor?
- Mennyire jól-tájékozottak a diákok a társadalmi megfigyelés kérdésében?
- Mennyire kritikusak a diákok a lehetséges megfigyeléssel szemben, mely az állam, vagy a profitérdekeltségű vállalatok részéről érkezik?
- Milyen mértékben ismert a megfigyelés hatása a közösségi oldalakra?

A téma és a célok bevezetése után a könyv második fejezetében konceptualizálás történik. A szerző a közösség, a közösségi oldal, a web 1.0, web 2.0, web 3.0, valamint az o2o, o2m, és m2m fogalmakat definiálja. Kijelenti: az egész területre jellemző, hogy hiányzik az elméleti alap. A fogalom-meghatározások eddig tisztázatlanok és pontatlanok voltak, ugyanis nincs egységes, mindenki által elfogadott definíciója sem a közösségi oldalaknak, sem például a web 2.0-nak. A „közösség” fogalmának Durkheim, Weber, valamint Marx és Tönnies munkásságának köszönhetően azonban háromféle különböző értelmezése is van. A tanulmány írója azt javasolja, hogy a három megközelítési mód egy integrált változatát tekintsük alapnak, ami egyöntetűen magába foglalja a megismerés, a kommunikáció és az együttműködés fogalmait.

A közösségi szoftvereket tehát úgy definiálhatjuk, mint technológiai rendszereket, amelyek magukba foglalják a közösségi folyamatok közül a megismerést, a kommunikációt és a közösségalkotást, vagy együttműködést.

A web 1.0 alatt azokat a számítógépes hálózati programokat értjük, melyek a megismerés folyamatában segítenek. Ez a funkció tehát arra ad lehetőséget, hogy az egyén adatokat szerezzen be a hálózati információs térből. Ilyenek például az egyszerű weboldalak, online újságok, online archívumok, és az internet-rádiók.

A web 2.0 olyan számítógépes hálózati rendszer keretében működő technológiai fejlesztések, melyek az emberek közötti kommunikációt segítik. Ez a web által közvetített megismerés lehetőségét adja, melynek segítségével a felhasználók kölcsönhatásba kerülhetnek egymással. A számítógépes hálózatot a web 2.0 szolgáltatások alkalmazásával használhatjuk adatok tárolására, továbbítására és fogadására. Ide sorolhatjuk például

az e-mailt, a chat lehetőséget, a webes vitafórumokat, blogokat, videó blogokat, online értékelési lehetőségeket, videokonferenciákat.

A web 3.0 az emberek közötti együttműködést elősegítő technológiai fejlesztéseket jelenti. Erre példa a tudásközösséget fejlesztő wiki oldalak, melyek szabadon szerkeszthető ismerettárak, vagy multiplayer online játékok, ill. az egy időben történő csoportmunkát lehetővé tevő kollaboratív internet alapú hálózati szolgáltatások.

A hálózati technológiák vizsgálatának másik szempontja az, ha megnézzük, hogy az alábbi lehetőségek közül a kapcsolat mely típusa valósul meg:

- o2o: (one-to-one) egy felhasználó egy másik felhasználót ér el
- o2m: (one-to-many) egy felhasználó más felhasználók csoportját éri el
- m2m: (many-to-many) mindenki-mindenkivel kapcsolat, amikor a felhasználók egy csoportja a felhasználók egy másik csoportjával létesíthet kapcsolatot.

A fejezet vége felé közelítve eljutunk a közösségi oldalak fogalmának definiálásához. Boyd és Ellison 2007-es munkájukban azt állítják, hogy az olyan webalapú szolgáltatásokat kell közösségi oldalaknak tekintenünk, amelyek lehetővé teszik az egyének számára, hogy:

- létrehozzanak egy nyilvános, vagy félig-meddig nyilvános profilt a rendszeren belül és
- meghatározhassák a további felhasználók közül azoknak a listáját, akikkel valamilyen kapcsolatot kívánnak létesíteni.

David Beer azonban úgy gondolja, hogy az Ellisonék által meghatározott fogalom túl tág és nem alkalmas arra, hogy különbséget tegyen például a wikik és a Facebookhoz hasonló közösségi oldalak között. „Az érvelésem egyszerűen az, hogy el kellene mozdulnunk a jóval differenciáltabb osztályozás irányába, hogy meg tudjuk ragadni az új online kultúrát” – idézi Fuchs David Beer-t.

A szerző végezetül arra jut, hogy a web 1.0, web 2.0 és web 3.0 fogalmak felől kell indítani a közösségi oldalak definiálását. Javasolja, hogy kerüljön bevezetésre az integrált közösségi oldalak fogalma, mely alatt olyan webalapú platformokat érthetünk, amelyek integrálják a különböző média-, információs-, és kommunikációs-technológiákat. Ezek az integrált közösségi oldalak egyetlen weblapon lehetőséget biztosítanak profil létrehozására, kapcsolati lista kialakítására, valamint vitafórum, webmail, vendégkönyv, chat és videó-hívás lehetőségeket kínálnak a felhasználók közötti kommunikáció megvalósítására.

Az integrált közösségi oldalak legpontosabban úgy definiálhatóak, hogy egyszerre biztosítják a web 1.0, web 2.0, és web 3.0 szolgáltatásokat. (Ez a gyakorlatban nem feltétlenül jelenti azt, hogy a szolgáltatások kihasználtak, és minden esetben a web 3.0 szint is megvalósul. Ahhoz ugyanis elengedhetetlen a felhasználók által létrehozott közösség folyamatos kapcsolatfenntartása.)

A harmadik fejezetben Fuchs az integrált közösségi oldalakkal kapcsolatosan a múltban lebonyolított kutatásokat tekinti át, és három fő kategóriába sorolja. Véleménye szerint elkülöníthetjük egymástól

- a techno-pesszimista megközelítést,
- a techno-optimista megközelítést,
- és a kritikus szemléletet.

A techno-pesszimista tanulmányokra alapvetően jellemző az, hogy az integrált közösségi oldalakat veszélyforrásnak tekintik, melyek fenyegetést jelentenek a felhasználók számára. Különösen a gyermekek és a fiatal tizenévesek veszélyeztetettek. A fenyegetettség megnyilvánulhat a csalók által generált adatlopásban és adatvisszaélésben, de számítanunk kell a mentális betegeknek való kiszolgáltatottságra is, mely zaklatást, vagy akár szexuális zaklatást is eredményezhet. A közösségi oldalak felhasználói tehát ebben az értelemben bármikor bűnözők és elmebetegek áldozataivá válhatnak. A probléma az egyéni felelősség és tudás hiánya. A legtöbb közösségi oldal ugyanis lehetőséget kínál adatvédelmi beállításokra, de a felhasználók többsége mégsem fárad azzal, hogy testre szabja például profilja megtekinthetőségét.

A pesszimista diskurzus áldozat szemléletű: a fiatalokra úgy tekint, mint ostoba, rosszul tájékozott, informálatlan szenvedőalanyokra. Ezzel szemben az idősebb korosztálynak nagyobb a felelősségérzete, értékeik erkölcsileg kiválóbbak, s ez kellene, hogy a fiatalok számára is irányadóvá váljon. Mindemellett véleményük szerint folyamatosan fejleszteni kellene az adatvédelmi technológiákat, hogy megoldódjanak az adatokkal való visszaélés problémái.

Fuchs a következő kritikákkal él az elmélet képviselőivel szemben: az adatvédelmi technológiák túlbujánzása nem lehet felhasználóbarát megoldás, hiszen a közösségi oldalak valódi értéke éppen a szabad, korlátok nélküli ismerkedésben rejlik. Amennyiben szigorításokat és adatkorlátozásokat vezetnének be, az oldalak kevésbé volnának szórakoztatóak felhasználók számára. A kommunikációs technológiai fejlesztéseknek kizárólagosan a negatív hatását látják a pesszimisták. Az ilyen komplex, bonyolult technológiai rendszereknek, mint amilyenek a közösségi oldalak is, nem valószínű, hogy csupán egyetlen jól kiszámítható hatásuk volna. A legvalószínűbb az, hogy több ellentétes hatással kell számolnunk: számos pozitív és számos negatív hozadékkal. A techno-pesszimista diskurzus olyan, mint a bulvársajtó: negatív képet rajzol a technológiáról, csak az egyént érő veszélyforrásra koncentrál, és figyelmen kívül hagyja a társadalomra gyakorolt pozitív hozadékokat.

Csupán azért, mert néhány esetben előfordul zaklatás, vagy adatvisszaélés, az még nem jelenti azt, hogy minden felhasználónak rettegnie kell a rá leselkedő veszélyek miatt, ha bizonyos információkat kiad magáról. Az embereket a virtuális világtól függetlenül is becserkészhetik és zaklathatják. Bár az utcán közlekedve is esély van rá, hogy áldozattá váljunk, ezt a legtöbb ember mégsem veszi figyelembe, mert egyébként soha többé nem hagynák el házaikat. Ahogyan a házban maradás sem tekinthető reális válasznak, a közösségi oldalakról való leiratkozás sem elfogadható döntés a felhasználók számára.

Mindent összevetve a pesszimista diskurzus egy erkölcsileg konzervatív, szórakozással szembe, áldozatszemléletű megközelítés. A valós problémák feltárása és megoldása érdekében túl kell lépünk ezen a szinten és az állami, és vállalati megfigyelésre kell koncentrálnunk.

A techno-optimisták a pesszimisták tökéletes ellentétei. Az áldozati diskurzus céljának a kontroll és a szabályozás megteremtését tekintik a tizenévesek felett az idősebbek által. Az internetet veszélyes eszköznek állítják be, annak érdekében, hogy a jövő technológiai fejlesztései úgy legyenek megkonstruálva, hogy képessé váljanak ezen „veszélyek” elhárítására, de az álca mögötti fő céljuk mégis az, hogy megtiltsák az onli-

ne szórakozást és izgalmakat. Az optimista megközelítés szerint, a közösségi oldalaknak olyan tereknek kellene lenniük, amelyek képessé teszik és segítik a fiatalokat abban, hogy létrehozzák saját autonómiájukat, amire szükség van ahhoz, hogy megerősödhessen személyiségük, és hogy felnőtté váljanak. Hangsúlyozzák a technológia potenciális szerepét az autonómia kialakításában, a személyes fejlődésben, a szabadságban, hiszen a közösségi oldalak lehetőséget adnak a baráti kapcsolatok elmélyítésére, fenntartására, vagy éppen új kapcsolatok kialakítására.

Donat és Boyd 2008-as tanulmányukban azt állítják, hogy a tizenévesek folyamatosan ellenőrizve vannak. Az iskolában tanáraik, otthon szüleik által. Éppen ezért arra töreksenek, hogy autonóm teret hozzanak létre, mert identitásuk kialakulásához erre van szükségük. Az identitás kialakulása előfeltétele személyiségük fejlődésnek.

„Ami egyedivé és különlegessé teszi az internetet az az, hogy lehetőséget teremt a tinik számára, hogy bekapcsolódjanak, és részesei legyenek egy szabályozatlan nyilvánosságnak, amely teljesen más, mint a szabályozott terek: az iskola, vagy a szintén szabályokra épülő otthoni környezet.”

A szülők igyekeznek ebben a teljesen új térben is szabályozni gyermekeik viselkedését, míg a fiatalokat éppen az motiválja, hogy ellenőrzés nélkül önállóan, szabadon cselekedhetnek. Sok felnőtt gondolja úgy, hogy az internetre is kiterjedő korlátozásokra van szükség, hogy megakadályozzák gyermekük problémás viselkedését, és hogy megvédjék őket a társadalmi kockázatoktól. A techno-optimisták szerint azonban ez nagy baj, ugyanis a közösségi oldalakhoz való hozzáférés korlátozása megnehezíti a fiatalok szocializációját. Rosszul teszünk, ha azt gondoljuk, hogy a felállított szabályainkkal és korlátainkkal meg tudjuk védeni gyermekeinket a világtól.

„Meg kell adni számukra a lehetőséget, hogy hibázzanak, és hogy tanulhassanak hibáikból. Hiszen a felnőttek szerepe nem az, hogy rendőrök legyenek, hanem hogy vezetők.” – idéz Fuchs Danah Boyd-tól.

Ahogy a techno-pessimizmus, a techno-optimizmus is egy egyoldalú diskurzus: figyelmen kívül hagyják az összetettebb, ellentmondásos dolgokat, melyek a közösségi oldalak kapcsán felmerülnek. Ahogy nem valószínű az, hogy a közösségi oldalak felhasználóira csupán veszélyek leselkednek, az sem valószínű, hogy a tagok kizárólagosan pozitív hozadékok élvezői lesznek a regisztrálást követően. A legfőbb hibájuk, hogy nem összpontosítanak a politikai oldalról történő megközelítésre, vagy a kapitalista válságokra; egyszerűen figyelmen kívül hagyják a profitérdekek szabályozó erejét.

A harmadik típusú megközelítési mód a kritikai, mely makró szinten vizsgálja a technológiai fejlődés hatásait a társadalom egészére. Bírálja a korábbi két megközelítést, ugyanis azok képtelenek a közösségi oldalakat makró szinten, a társadalom egészének függvényében vizsgálni. A módszer szándéka, hogy olyan kritikai elemzést adjon, ami magába foglalja a tőkefelhalmozás és a vállalati nyereség dimenziójának, a hatásgyakorló gazdasági szempontoknak, de a politikai aspektusoknak (például a 2001. szeptember 11-i terrortámadás hatásvizsgálata) az elemzését is. A közösségi oldalakra ugyanis hatást gyakorolhat a kapitalista gazdaság, a fennálló politikai rendszer, a domináns kultu-

rális értékek és minták, valamint bármely gazdasági, kulturális, vagy politikai szinten megnyilvánuló konfliktus.

A kritikai vizsgálat sokak számára unszimpatikus megközelítés, ugyanis nem szolgál „könnyű megoldással”. Azt hirdeti: az által, hogy több, kevesebb, vagy esetleg más-milyen technológiát használunk a jövőben, nem fogjuk tudni megoldani a fennálló problémákat. Ehhez több alapvető politikai és gazdasági változtatásra van szükség. Amíg vállalati érdekeltségek jelen a technológiában, és amíg háborútól és terrortámadástól kell tartaniuk az országoknak, a gazdasági érdek és a politikai védekezés szembeesapnak a közösségi oldalak felhasználóinak igényeivel. Politikai szemszögből minden állampolgár potenciális terrorista, akiket meg kell figyelni. Erre kitűnő lehetőséget szolgáltat a közösségi oldalakon való regisztrált felhasználók követése. A piaci vállalatok szempontjából a közösségi oldal felhasználói potenciális vásárlók. Internet használatuk és oldallátogatásaik elemzésével felderíthetők potenciális igényeik, melyeket aztán célzott reklámokkal már könnyű kielégíteni.

Lássuk be: a politikai és gazdasági szereplőket sem zavarja, hogy érdekeiket, a közösségi oldalakat használók szabadságjogainak kárára, magánéletük privát szférájának megsértésével valószínűsítik meg. Amíg az államok és kormányzatok bizalma nem rendül meg abban, hogy a fokozott ellenőrzés és megfigyelés a közösségi oldalak felhasználói felett növeli az országos szintű biztonságot, és amíg a gazdasági vállalatok potenciális áruterjesztési és a reklámozási színtérként tekintenek a közösségi oldalakra, addig semmilyen adatvédelmi technológiai fejlesztés nem lesz képes feloldani a politika, a gazdaság és a felhasználók között feszülő érdekkülönbözőséget.

Az igazi veszélyt ne abban lássuk, hogy egy a szobájában internetező őrült adatcsaló markába kerülünk. Sokkal komolyabb és nagyobb a kockázata annak, hogy a gazdasági és politikai érdekek kiszolgálóivá, felügyeletük tárgyává válunk. „Az igazi veszélyt a vállalati érdekek, és az állami megfigyelés jelenti” – írja a szerző. Nem sokat számít tehát, hogy a közösségi oldal felhasználója beállította-e profilja láthatatlanságát, hiszen a profitérdekeltségi alapon szerveződő közösségi oldalak a busásan fizető reklámozni és értékesíteni kívánó vállalatoknak gond nélkül kiadják és továbbítják adatainkat.

A legtöbb országban ma már törvény szabályozza az adatok megőrzését és kiadását. Az Európai Bizottság 2006-ban elfogadta az adatok megőrzésére vonatkozó irányelvet, amely minden Unió tagállamra nézve kötelező érvényű. Az irányelv lényege, hogy a telekommunikációs és internet alapú kommunikációs lehetőséget biztosító szolgáltatásoknak vállalniuk kell: legalább hat hónapig, de maximum két évig rögzítik a lebonyolított kommunikációkat, beazonosíthatóvá és megtalálhatóvá teszik a résztvevő személyeket, valamint rögzítik a „tárgyalás” pontos idejét, és időtartamát. Azzal is számolnunk kell, hogy a rendőrség kérésére a rögzített adatainkat köteles kiadni a szolgáltató. Ezen információk birtokában jogosnak érezhetjük a kijelentését, miszerint az olyan közösségi oldalakat vizsgáló kutatások, melyek figyelmen kívül hagyják a kormányzati törekvést és a profitérdekeltséget, komolytalan felmérések lesznek.

A szerző körülbelül a könyv felénél ismerteti kutatása módszertanát. A felmérés célja megismerni, hogy a Salzburgi Egyetem diákjai hogyan használják a közösségi oldalakat a gazdasági és politikai megfigyelés kontextusában. A gazdasági és állami megfigyelés vizsgálata korábban egyetlen kutatásnak sem volt célja. A felmérések leggyakrabban mikro-szintű elemzésekre terjedtek ki, és nem voltak jellemzőek a makro-szintű

kritikai vizsgálatok. Kutatása nívuma tehát, hogy makro-környezetben vizsgálódik, a gazdasági és politikai érdekek közösségi oldalakra gyakorolt hatásait kritikus szempontból elemzi. A vizsgálat három platformra terjedt ki: a MySpace, a Facebook és a StudiVZ oldalakra. A kutatás során vizsgálni kívánt kérdések a következők voltak:

- Mit tartanak a diákok a közösségi oldalakban rejlő legnagyobb lehetőségnek?
- Mit tartanak a legnagyobb kockázatnak?
- Mennyire tájékozottak a diákok az egyre növekvő társadalmi megfigyelésről?
- Mennyire tartják fontos problémának a diákok a növekvő társadalmi ellenőrzést? Mennyire kritikusak vele szembe?
- Hogyan viszonyul egymáshoz a megfigyelésről szerzett ismeretek mértéke és a közösségi oldalakon megvalósuló megfigyeléssel szembeni kritikusság foka?

2008. októberében kezdődött a felmérés. A Salzburgi Egyetem hallgatói részére 50 napig volt elérhető a kérdőív, mely 35 zárt, 3 nyitott és 5 intervallum jellegű kérdést tartalmazott. A kitöltésre interneten keresztül volt lehetőség a Survey Monkey nevű elektronikus felületen. Hogy válaszádsra buzdítsák a Salzburgi Egyetem hallgatóit, minden diák számára az e-learning oldalon keresztül ismertető felhívást küldtek. Összesen 702 ember vett részt a felmérésben, de 28-nak törölték az adatait, mert nem voltak az egyetem diákjai. Így végezetül 674 érvényes kitöltés született. A tanulmány második fele számtalan grafikont és adattáblát közöl a felmérés eredményeiről.

A kérdőívet kitöltők válaszaiból kiderült, hogy 61%-uk látogat el naponta legalább egyszer közösségi oldalakra és csupán 3,4%-uk nem élt soha korábban ezzel a lehetőséggel. Ez jól bizonyítja, hogy a diákok körében az online kommunikáció milyen fontos. A válaszolók 50%-a nem olvasta el soha korábban a közösségi oldal használati feltételét. A szerző szerint ezért nem a felhasználók a hibásak, hanem sokkal inkább a szolgáltatók, mert a felhasználási feltételek általában nagyon hosszúak, nehezen olvashatók, és nem áll módunkban kifogással élni ellenük. Két lehetőségünk van csupán: vagy elfogadjuk a feltételeket, vagy nem fogadjuk el, de ebben az esetben nem válhatunk tagokká.

A felmérésből megtudtuk, hogy a gazdasági és politikai megfigyelésről szerzett ismeret mértéke függ a kérdezett nemétől, a társadalomban betöltött státuszától, valamint attól, hogy az illető városban, vagy vidéken él. A nők általában kevesebbet tudtak a megfigyelésről, mint a férfiak. A magasabb jövedelemmel rendelkező szülők gyermekei, vagyis a jobb családi és anyagi háttérrel rendelkező diákok több ismerettel rendelkeznek a politikai és gazdasági megfigyelésről, mint a szegényebbek. A nagyobb városokból érkezők – feltehetően a kulturális és infrastrukturális különbségek miatt – jobban informáltak, mit a vidéki településről érkező diáktársak.

A válaszadók 53%-a szerint nem lehet bízni a közösségi oldalakban. 73% érzi úgy, hogy védtelenek vagyunk az állami megfigyeléssel szemben, és 87% szerint érdekeltek a piaci vállalatok személyes adataink begyűjtésében. Összességében a Salzburgi Egyetem diákjainak viszonylag alacsonyak az ismeretei a megfigyelésről, de mégis erős kritikusságot tanúsítanak az ellenőrzéssel és a felügyelettel szemben.

A megkérdezett német ajkú diákok közül a legtöbben a StudiVZ közösségi oldalt látogatják. A válaszadók 88%-a vallotta magát felhasználónak. Németországban és Ausztriában ez a legnépszerűbb. A StudiVZ-n regisztrálni kívánóknak el kell fogadniuk, hogy a szolgáltató tárolni fogja a viselkedésükről gyűjtött adatokat, amiket kiszolgáltat-

hat a rendőrség részére. A havi öt reklám e-mail, a hírüzenetek, és a személyre szabott reklámok a felhasználók által kikapcsolható szolgáltatások.

A válaszadók 92%-a tudja, hogy a StudiVZ adatokat gyűjt és tárol viselkedésükről. 75%-uk kapcsolja ki a reklám e-maileket, 69%-uk a hírüzeneteket, és csupán 58%-uk nem kér a személyre szabott reklámokból. (A személyre szabott reklámokhoz megvizsgálják a felhasználó adatait, klikkelléseinek számát, kereséseit, a látogatott weblapokat, vagyis alapvetően az egész internetes viselkedését és érdeklődési körét. Ezen adatokat összesítik, elemzik, és a kapott eredményekre alapozva küldik ki a – szerintük a felhasználókat érdeklő – reklámhirdetéseket”.) A StudiVZ-n profilozó diákok tehát többnyire jól ismerik a felhasználási feltételeket, és sokan lépéseket is tesznek annak érdekében, hogy a nem kívánatos reklámoktól és üzenetektől megszabaduljanak.

A Facebook-ot kevesebben, csupán a válaszadók 40%-a használja. A felhasználók 94%-a azonban tisztában van azzal, hogy kiszolgálójuk információkat gyűjt viselkedésükről. Jóval kevesebben, csupán 24%-uk előtt ismert azonban az, hogy a felhasználási feltételek elfogadásával engedélyezik, hogy a Facebook adataikat értékesítse. A Facebook mellett kérdés nélkül, automatikusan küld személyre szabott reklámokat. A német nyelvterületen a StudiVZ nem csak népszerűbb, de szolgáltatói feltételeik is ismertebbek, mint a Facebook felhasználói körében.

A MySpace a legkevésbé divatos platform. Csupán a válaszadók 16%-a rendelkezik ilyen profillal. A Facebook és MySpace felhasználói együttesen nincsenek annyian, mint ahányan a StudiVZ-t használják. A MySpace-nél a célzott, személyre szabott reklámok kikapcsolhatóak volnának, de annyira nehezen elérhető, bonyolult helyen van ez a lehetőség, hogy nem sokan találják meg. Az alapbeállítás pedig az, hogy a felhasználó szeretne személyre szabott reklámokat kapni. A MySpace is megosztja üzleti célból a hirdetni kívánókkal személyes adatainkat, és internetes viselkedésünk adatait.

A tanulmány utolsó előtti fejeztében a kutatásból származó következtetések kerülnek összegyűjtésre a célként kitűzött kérdés megválaszolásával.

- Mit tartanak a diákok a közösségi oldalak legnagyobb előnyének? A nyitott kérdésként feltett válaszok elemzéséből kiderült, hogy a válaszolók 59%-a szerint a kapcsolatok és barátságok fenntartására nyújtott lehetőség a legfontosabb előny. Másodikként említették az új kapcsolatok létrehozását, harmadikként pedig a régi kapcsolatok felelevenítését.
- Mi a legnagyobb hátránya? 56% szerint a politikai, gazdasági, vagy személyes felügyelet és ellenőrzés lehetősége a legnagyobb hátrány. Többben megemlítettek emellett azt, hogy kockázatos privát, bizalmasan kezelendő ügyeket közösségi oldalakon megosztani.
- Mennyire tájékozottak a diákok az egyre növekvő társadalmi megfigyelésről? Mennyire tartják fontos problémának a diákok a növekvő társadalmi ellenőrzést? Hogyan viszonyul egymáshoz a megfigyelésről szerzett ismeretek mértéke és a közösségi oldalakon megvalósuló felügyelettel szembeni kritikusság foka? Összességében a megfigyelésről szerzett tudás alacsony szintjét tapasztalták a felmérés során. Ezzel szemben mégis az ellenőrzésről igen kritikus vélemények vannak a diákok. A tudás és kritikai indexek pozitív korrelációt mutatnak, ami azt jelenti, hogy minél többet tudott egy diák a felügyeletről, annál kritikusabb volt.

Tanulmánya végén néhány javaslattal és tanáccsal lát el minket a megfigyelés problémájának megoldásával kapcsolatban Fuchs. Az olyan kutatóknak, tudósoknak, adatvédelmi szakembereknek, fogyasztóvédőknek, médiaszakembereknek vagy bármely polgárnak, akik kritikusak a megfigyeléssel és a felügyelettel szemben, dolgozniuk kellene azon, hogy ráébresszék a laikusokat arra, hogy az ellenőrzés és megfigyelés már nem csak mobiltelefon használatunkra, hanem internetes megnyilvánulásainkra is kiterjed. Mindennapi, privátnak tűnő életünk nyitott könyv. Fuchs szerint a nyilvános kampányok nagy sikerhez vezethetnek a diskurzus elterjesztésében, de belátja, hogy sok olyan politikai és gazdasági szereplő van, akiknek érdeke volna megakadályozni ezeket a nyilvános előadásokat, vagy beszélgetéseket, éppen ezért nem számolhatunk könnyű megoldással. Javasolja, hogy a hozzáférő tudósok és kutatók készítsenek olyan felvilágosító dokumentumokat, melyeket aztán a polgárok egymás között terjeszthetnek.

Fel kell ismernünk, hogy ez nem technológiai probléma, hanem egy jóval tágabb gazdasági-politikai, tehát komplex társadalmi gond, amit nem lehet technológiai változtatásokkal megoldani. Éppen ezért további felmérő kutatások lebonyolítását ajánlja, hogy kimerítőbb információ birtokában hatékony megoldási stratégia kerülhessen kidolgozásra.

Végezetül egy konkrét ötletet is elénk tár: létre kellene hozni nem kereskedelmi alapon szerveződő, non-profit közösségi oldalakat is az interneten. A nem profitorientált platformok kiküszöbölnék az elektronikus megfigyelés kockázatát, és ezáltal csábítóbbak lehetnének a felhasználók számára a profitszerzésre szerveződő közösségi oldalaknál. Természetesen itt is számolnunk kell nehézségekkel: a profitorientált oldalak adattárolási kapacitása, és a számtalan színvonalas szolgáltatás, melyet felhasználóik számára nyújtanak, igen nagy költségekkel járnak. Kihívás lehet egy korlátozott anyagi bevételekkel rendelkező, támogatásokra épülő non-profit szolgáltatónak, hogy a profitorientált versenytársaihoz hasonló számú és színvonalú szolgáltatást nyújtson.

Ez sem tekinthető könnyű megoldásnak tehát, de mégis ez tűnik az egyetlen potenciális lehetőségnek, hogy megfékezzük az egyre növekvő gazdasági és politikai megfigyelést a közösségi oldalakon – zárja le könyvét.

A tanulmány egy modern nézőpontot tár elénk: a kritikai diskurzuson alapuló politikai és gazdasági megfigyelés problémáját, mely a felhasználók privát szférájába hívatlanul türemkedik be az intimitást és a személyiségi jogokat semmibe véve. Az olvasmányos, figyelemfenntartó, táblázatokkal és ábrákkal színesített tanulmányt mindenkinek ajánlom, akit a recenzio alapján a megfigyelés társadalma izgalmakkal tölt el.